

УДК: 658.1:336.6

Економіка та управління підприємствами

**Механізм управління заборгованістю на підприємствах
теплопостачання**

The mechanism of debt management at heat supply companies

Грабовський І.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і маркетингу,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

Чепурко О.В.

студентка магістратури кафедри фінансів і маркетингу,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

Статтю присвячено механізму управління заборгованістю на базі комплексного підходу до всіх елементів діяльності підприємств теплопостачання. Особливу увагу приділено питанню управління дебіторською та кредиторською заборгованістю. Запропоновано механізм досягнення максимального рівня фінансової стабільності підприємств теплопостачання.

Ключові слова: фінансова стабільність, дебіторська та кредиторська заборгованість, боржники, грошові кошти, енергозбереження.

Статья посвящена механизму управления задолженностью на базе комплексного подхода ко всем элементам деятельности предприятий теплоснабжения. Особое внимание уделено вопросу управления

дебиторської і кредиторської задолженністю. Предложено механізм досягнення максимального рівня фінансової устойчивості підприємств теплоснабження.

Ключевые слова: фінансова стабільність, дебіторська і кредиторська задолженність, dłużники, денежные средства, енергосбереження.

The article is devoted to the mechanism of debt management on the basis of an integrated approach to all elements of the activity of heat supply companies. Particular attention is paid to the issue of management of accounts receivable and payables. The mechanism of achieving the maximum level of financial stability of heat supply companies is proposed.

Key words: financial stability, accounts receivable and payables, debtors, money, energy saving.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Механізм управління заборгованістю є сучасною потребою для українських суб'єктів господарювання, у тому числі для підприємств теплопостачання, через жорсткі умови конкуренції, обмеженість ресурсів, короткими термінами прийняття рішень щодо надання товарних кредитів, низькою платоспроможністю та діловою активністю контрагентів. Це складний процес, який залежить від тісної співпраці різних підрозділів підприємства та комплексного врахування впливових чинників.

Управління заборгованістю слід розглядати як гнучкий механізм постійного пошуку найбільш ефективних зв'язків з економічним середовищем та його спроможність досягти успіху на ринку за рахунок керування фінансовими ресурсами теплопостачальних підприємств.

В економіці України обсяг невиконання платіжних зобов'язань почав стрімко збільшуватися, тому для теплопостачальних підприємств досить важливим є питання управління заборгованістю.

Фінансова стабільність підприємств базується на системному підході, який полягає у побудові механізму управління заборгованістю на базі комплексного управління всіма елементами його діяльності, що дозволить досягти максимального рівня фінансової стабільності теплопостачальних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Питанням дослідження сутності поняття «дебіторська та кредиторська заборгованість» займалися такі вчені, як В. Шелудько [1], І. Воробйова [2], М. Білик [3], Л. Лігоненко [4] та багато інших. Але, незважаючи на численні публікації, проблема розуміння та розроблення механізму управління заборгованістю на підприємствах теплопостачання є актуальною.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою роботи є дослідження та визначення поняття дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств теплопостачання. Розроблення механізму управління заборгованістю на основі отриманих даних на підприємствах теплопостачання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Стійкий фінансовий стан підприємства теплопостачання є запорукою його життєдіяльності в умовах ринкової економіки.

Фінансовий стан являє собою найважливішу характеристику економічної діяльності підприємства в зовнішньому середовищі. Він визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал у діловому співробітництві, оцінює, якою мірою гарантовані економічні інтереси самого підприємства і його партнерів по фінансових і інших відносинах.

На практиці в силу певних обставин ми не можемо заздалегідь визначити ту саму єдину точку, де операційні надходження та операційні

виплати співпадуть. Це можливо зробити лише постфактум. Таким чином формується зона фінансової стабільності. Отже, слід визначитися, що є зона фінансової стабільності та що вона означає.

Зона фінансової стабільності — це зона, що формується відповідними до конкретних умов господарювання сукупними операційними надходженнями та операційними виплатами, в якій чистий грошовий потік від операційної діяльності дорівнює нулю. В такому випадку операційна, а отже, основна, діяльність підприємства не потребує додаткових фінансових ресурсів, а отже, фінансова стійкість підприємства як мінімум не погіршується [5].

Фінансовий аналіз являє собою методику оцінки поточного і перспективного фінансового стану підприємства теплопостачання на підставі вивчення залежності і динаміки показників фінансової інформації.

Основною метою фінансового аналізу є одержання певної кількості ключових параметрів, що дають об'єктивну і точну картину фінансового стану підприємства теплопостачання, його прибутку і збитків, змін у структурі активів і пасивів, у розрахунках з дебіторами і кредиторами. При цьому в оцінці поточного фінансового стану підприємства теплопостачання особливу роль відіграє його прогноз на найближчу і більш віддалену перспективу, тобто очікувані параметри фінансового стану та заходи, які необхідно виконати для стабільної подачі теплової енергії до споживачів. В рамках підготовки до опалювального сезону, необхідно провести відновлення теплоізоляції трубопроводів, ремонт та заміну теплових мереж, насосів, котлів та іншого обладнання котелень та теплових пунктів. Всі ці заходи потребують наявності чималих коштів при плануванні або для поточних розрахунків.

Джерелом інформації для аналізу фінансового стану є бухгалтерський баланс і додатки до нього, статистична й оперативна звітність. Бухгалтерська звітність являє собою систему показників, які

відображають майнове і фінансове становище підприємства на звітну дату, а також фінансові результати його діяльності за звітний період.

На сьогодні особливої гостроти набуває питання управління дебіторською та кредиторською заборгованістю для конкретного підприємства теплопостачання в умовах несвоєчасного виконання зобов'язань і прострочення термінів позовної давності заборгованості.

В економіці України обсяг невиконання платіжних зобов'язань почав стрімко збільшуватися, тому для підприємств теплопостачання досить важливим є питання управління дебіторською заборгованістю. Для підприємств теплопостачання це питання стає найбільш гостро у зв'язку з неможливістю в повному обсязі підготувати обладнання до оплювального сезону. Адже коштів на обслуговування котелень та мереж просто не буде і, як наслідки, буде спостерігатися низька температура в квартирах, школах, дитячих садках. Це може призвести до частіших захворювань та напруженню серед населення вцілому.

Дебіторська заборгованість — це складова оборотного капіталу, яка являє собою вимоги до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг. Збільшення дебіторської заборгованості означає вилучення коштів з обороту, що в свою чергу вимагає додаткового фінансування [3]. Ефективна політика управління дебіторами на підприємствах теплопостачання дозволить уникнути аварійних ситуацій та своєчасно закуповувати природний газ та електроенергію для стабільної роботи підприємства.

Для нормального функціонування підприємство теплопостачання повинно бути забезпечене необхідним розміром оборотного капіталу. Нестача оборотного капіталу викликає необхідність додаткового фінансування, відповідно і додаткових витрат на його забезпечення. Ціни на комунальні послуги, як і всюди в світі, повинні бути ринковими, щоб забезпечувати нормальну роботу відповідних підприємств. Однак, для багатьох українців матеріально складно оплачувати рахунки за високими

тарифами. Саме тому за рахунок державної субвенції обласна та міська влада компенсує частину різниці в тарифах комунальним підприємствам, щоб тарифи для жителів Дніпропетровщини максимально довго залишалися на стабільному рівні.

Зміна величини оборотного капіталу викликається зміною наступних складових: величини запасів, дебіторської або кредиторської заборгованості. Управління кожною зі складових вимагає формування ефективної політики. У процесі управління дебіторською заборгованістю із метою прискорення розрахунків доцільно використовувати сучасні форми її рефінансування [6]. Зміст та основна мета управління дебіторською заборгованістю — максимізація прибутку підприємства шляхом управління процесами формування та її інкасації. Досягти цієї мети можна за допомогою певної моделі управління заборгованістю. На підприємствах теплопостачання у боржників за рішенням суду можуть заарештувати будь-яке майно, а якщо сума боргу перевищує розмір десяти мінімальних зарплат, виконавча служба має право в рахунок боргу продати на аукціоні єдине житло боржника. Також за рішенням суду можуть в рахунок боргу заарештувати, а після продати машину, побутову техніку або будь-яке інше майно. Цього можна уникнути, якщо вчасно укласти договір реструктуризації заборгованості.

Застосування управління дебіторською заборгованістю дозволяє підприємству теплопостачання ефективно використовувати фінансові та трудові ресурси, впливати на прибутковість, зменшити ймовірність зростання безнадійних боргів, контролювати фінансові надходження й забезпечити зростання інвестиційних можливостей. Отже, економічне становище, що склалося в Україні, зумовлює потребу в радикальних і реальних заходах, які дадуть можливість забезпечити управління розрахунками на принципах оптимізації всіх інтересів.

Таким чином, для зменшення розміру дебіторської заборгованості на підприємствах теплопостачання необхідно: визначати ступінь ризику

несплати рахунків споживачами; збільшувати коло споживачів з метою мінімізації втрат від несплати одним або декількома споживачами; контролювати співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей; вести оперативний контроль за надходженням готівки; своєчасно визначати сумнівну заборгованість; вести претензійну роботу, співпрацюючи з юридичною службою; своєчасно надавати платіжні документи.

На сьогодні поряд з увагою до дебіторської заборгованості постає питання про управління кредиторською заборгованістю підприємства. Управління останньою є важливим аспектом менеджменту на підприємстві, оскільки кредит виступає основною опорою діяльності сучасного бізнесу.

Кредиторська заборгованість — це зобов'язання, що виникли в результаті минулої чи поточної господарської діяльності та повинні бути виконаними в майбутньому [3]. Суб'єктами таких відносин виступають кредитор та боржник. Об'єктом виступають ті грошові чи матеріальні цінності, стосовно яких укладена угода позики. Саме через те, як будуються відносини з контрагентами, узгоджуються умови договорів, контролюються строки поставки та оплати, в найбільшій мірі залежить ефективність використання отриманих ресурсів. Отже, управління кредиторською заборгованістю — це оптимізація суми заборгованості підприємства перед іншими юридичними та фізичними особами.

Для підприємств теплопостачання дуже гостро стає питання кредиторської заборгованості за спожитий природний газ перед НАК «Нафтогаз України». Практично всі теплопостачальні комунальні підприємства Дніпра отримують кошти з міського бюджету на погашення заборгованості за надані їм електроенергію і газ. Ця кредиторська заборгованість створилась насамперед завдяки нарахованим штрафам, пеням та виконавчому збору за прострочення платежів за спожитий

природний газ, який в свою чергу виник завдяки заборгованості населення за житлово-комунальні послуги.

Дослідження тенденцій, своєчасне виявлення причин протиріч і диспропорцій у формуванні дебіторської та кредиторської заборгованості дозволяє підприємству з'ясувати власні можливості для запобігання погіршенню фінансового стану.

Результати дослідження дали змогу зрозуміти, що управління дебіторською та кредиторською заборгованістю — це процес аналізу дебіторів і кредиторів, контролю за співвідношенням між ними, розробки політики щодо розрахунків з покупцями та постачальниками. Управління дебіторською і кредиторською заборгованістю безпосередньо впливає на прибутковість компанії та визначає дисконтну і кредитну політику для покупців, шляхи прискорення повертання боргів та зменшення безнадійних боргів, а також вибір умов продажу, що забезпечують гарантоване надходження грошових коштів [2].

Кожне підприємство потребує додаткових джерел фінансування. Їх можна знайти на ринку капіталів, залучаючи потенційних інвесторів і кредиторів шляхом об'єктивного інформування їх про свою фінансову діяльність, в основному за допомогою фінансової звітності. Наскільки привабливі фінансові результати, що показують поточний і перспективний фінансовий стан підприємства, настільки висока і вірогідність одержання додаткових джерел фінансування.

В теперішній час вітчизняна бухгалтерська звітність за основними параметрами прагне до відповідності з вимогами міжнародних облікових стандартів [1].

Фінансовий стан підприємства і перспективи його зміни знаходяться під впливом не тільки факторів фінансового характеру, але й багатьох інших факторів, які зовсім не мають вартісної оцінки. В їх числі:

- можливі політичні та суспільно-економічні зміни;

- перебудова організаційної структури управління підприємством;

- зміна форми власності;
- професійна чи загальноосвітня підготовка персоналу і т. д.

Розглянемо механізм управління заборгованістю на підприємствах теплопостачання на прикладі Комунального підприємства «Транспортування покупної теплової енергії «Теплотранс».

Аналіз свідчить про те, що всі зобов'язання підприємства не можуть бути покриті його власними коштами, високий рівень ризику втрати платоспроможності та погані перспективи функціонування підприємства, нестачу коштів на підприємстві, що є негативним для підприємства. Також можна зазначити повну фінансову залежність і нестійкість, майже кризовий стан підприємства.

Разглянувши період 2015-2017рр. можна зробити висновки, що підприємство КП «ТПТЕ «Теплотранс» отримувало річні збитки від 21-79 млн.грн.у зв'язку з нарахуванням НАК «Нафтогаз України» штрафів та пені за прострочену кредиторську заборгованість, яка виникла завдяки заборгованості населення за житлово-комунальні послуги. Кредиторська заборгованість в цей період була в межах 183-162 млн.грн., а дебіторська заборгованість - 77-87 млн.грн. Слід зазначити, що штрафні санкції, пеня та виконавчий збір повністю лягають на збитки підприємства, джерела їх погашення відсутні, так як вони не є складовою частиною тарифу [7].

Кредиторська заборгованість сформувалась переважно на всіх підприємствах теплопостачання насамперед завдяки:

- заборгованості за спожиті енергоносії;
- нарахованим штрафам, пеням та виконавчому збору після прострочення платежів за спожитий природний газ, який в свою чергу виник завдяки заборгованості населення за житлово-комунальні послуги;

- понад нормативним втратам в теплових мережах, які виникли по причині відсутності коштів на ремонт і заміну теплових мереж (мережі потребують повної заміни та відновлення ізоляції);

- неякісної підготовки ЖЕКами або ОСББ внутрішньо будинкових систем опалення у житлових будинках;

- різниці в тарифах, що виникла завдяки зростанню мінімальної заробітної плати, природного газу, електроенергії, води, які не можуть бути враховані в тарифі на постачання теплової енергії в той період коли вони підвищуються.

Собівартість послуг, що надаються, перевищує об'єм виручки від реалізації, підприємства поставлені в рамки жорстокої цінової політики і вимушені реалізовувати свої послуги нижче за собівартість.

Основною задачею підприємств теплопостачання є стабільне забезпечення споживачів опаленням та гарячим водопостачанням, що неможливо без фінансової стабільності. Механізм управління заборгованістю на підприємствах теплопостачання є комплексним заходом впливу на всі елементи його діяльності, впершу чергу на кредиторську та дебіторську заборгованість.

Одним з напрямків реформування і розвитку житлово-комунального господарства є забезпечення беззбиткового функціонування підприємств ЖКГ, зокрема, шляхом покращення дисципліни розрахунків за спожиті послуги та паливно-енергетичні ресурси.

Ліквідація заборгованості населення за ЖКП дуже тісно пов'язана з ліквідацією причин і проблем, внаслідок яких утворилася заборгованість.

Заходи спрямовані на усунення дебіторської заборгованості та підвищення енергоефективності на підприємствах теплопостачання:

- врегулювання спорів зі споживачем, які мають заборгованість можна через співбесіду та консультацію в абонентському відділі, спрямовану на вирішення проблем, які призвели до виникнення заборгованості;

- укладання договорів реструктуризації на погашення заборгованості або оформлення гарантійних зобов'язань (заяв), в яких споживач визнає заборгованість за весь період, фіксує її на папері;

- позовна робота: за рішенням суду стягується заборгованість громадян, які не уклали договір про реструктуризацію та не сплачують поточних платежів;

- у боржників за рішенням суду можуть заарештувати будь-яке майно (машину, побутову техніку та інше), а якщо сума боргу перевищує розмір десяти мінімальних зарплат, виконавча служба має право в рахунок боргу продати на аукціоні єдине житло боржника;

- у випадку низьких доходів споживачів проблеми погашення заборгованості вирішуються шляхом оформлення житлових субсидій, зменшення поточного платежу дозволяє більше коштів спрямувати на погашення заборгованості;

- в деяких випадках найбільш ефективним варіантом в енергозберігаючому і фінансовому плані буде установка індивідуального опалення та закриття котелен;

- енергозбереження також можна досягти шляхом встановлення сучасних вікон та утеплення фасадів будівель;

- гідравлічні випробування теплових мереж, чистку і гідравліку водонагрівачів, ревізію і ремонт автоматики безпеки котлів дозволяє підвищити енергоефективність та суттєво заощадити;

- ремонт та заміна теплових мереж та теплоізоляції дозволить виробляти менше теплової енергії та підвищить енергоефективність;

- встановлення будинкових приладів обліку теплової енергії, квартирних приладів обліку гарячої води дає можливість мінімізувати поточні нарахування, що в свою чергу дозволяє платити більшу суму коштів в рахунок погашення заборгованості;

- капітальний ремонт котлів допоможе економити до 30% природного газу, а заміна частотників і насосного обладнання –

електроенергію, що дозволить суттєво заощадити на споживанні енергоносіїв.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Основною задачею підприємств теплопостачання є стабільне забезпечення споживачів опаленням та гарячим водопостачанням, що неможливо без фінансової стабільності. Механізм управління заборгованістю на підприємствах теплопостачання є комплексним заходом впливу на всі елементи його діяльності, що дозволить досягти максимального рівня фінансової стабільності.

Досягти фінансової стабільності на підприємствах теплопостачання можливо шляхом стабільного надходження коштів від споживачів в повному обсязі, ліквідації наявної довгострокової заборгованості та виконання певних заходів з енергозбереження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шелудько В. М. Фінансовий менеджмент: підручник. Київ: Знання, 2006. 439 с.
2. Воробйова І.А. Механізм розвитку управління заборгованістю підприємства. Збірник наукових праць НУК. Серія «Економіка та управління підприємствами». 2011. № 2. URL: <http://jnn.nuos.edu.ua/article/viewFile/25407/22873>.
3. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. Фінанси України. 2006. № 12. С. 24.
4. Лігоненко Л. О. Управління дебіторською заборгованістю підприємства: навч. посіб. Київ: нац. торг.- екон. ун-т, 2007. 275 с.
5. Грабовський І.С., Якименко А.М. Методичні аспекти формування та оцінки зони фінансової стабільності підприємства. Економіка та держава. 2016. №1. С. 64 – 70.
6. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / за ред. проф. Г.Г. Кірейцева. Київ: КНЕУ, 2002. 496 с.

7. Дніпровська міська рада

URL: <https://dniprorada.gov.ua/uk/page/komunalne-pidpriemstvo-transportuvannya-pokupnoi-teplovei-energii-teplotrans-dniprovskoi-miskoi-radi> (дата звернення 14.08.2018).